

Cuprins

Cuvânt de bună întâmpinare	11
---	-----------

Capitolul 1 – Succintă perspectivă istorică privind

dialogul știință-teologie	19
1.1. Punerea problemei	19
1.2. Despre „tiparele de asociere” dintre rațiune și credință ...	21
1.3. Despre secularizarea științei occidentale.....	26
1.4. Noile științe ale complexității	29
1.5. Despre limitele structurale ale cunoașterii științifice.....	37
1.5.1. Limite structurale insurmontabile – nivelul disciplinelor științifice	37
1.5.1.1. Fizica	39
1.5.1.2. Concluzii de traseu privind limitele Fizicii ..	43
1.5.1.3. Cosmologia	45
1.5.1.4. Concluzii de traseu privind limitele Cosmologiei	61
1.5.1.5. Matematica.....	66

1.5.1.6. Concluzii de traseu privind limitele Matematicii	68
1.5.2. Limite structurale în surmontabile – nivelul științei în ansamblu.....	70
Capitolul 2 – Tipologia dialogului dintre știință și teologie.....	73
2.1. Punerea problemei	73
2.2. Modelul scolastic apusean	76
2.2.1. Varianta interdisciplinară.....	78
2.2.2. Varianta transdisciplinară	81
2.3. Modelul patristic răsăritean	87
2.3.1. Discontinuitatea între cunoașterea „autonomă” și cunoașterea „de Duhul mișcată”	93
2.3.2. Armonia ierarhică ca liant al întâlnirii teologiei ortodoxe cu știința	95
2.3.3. O încercare de aprofundare a înțelegerii învățaturii Sfântului Grigorie Palama privind relația teologie ortodoxă-știință.....	99
Capitolul 3 – Apodictic și antinomic în dialogul teologiei ortodoxe cu știința	105
3.1. Despre Adevăr dumnezeiesc și adevăr uman	108
3.2. Adevărul ce învăluie adevărul	110
3.2.1. Adevărul divin ca antinomie.....	110
3.2.2. Adevărul uman ca antinomie.....	113
3.2.2.1. Constituirea formalismului logic	113
3.2.2.2. Primele fisuri în sistemul logic formal ...	119
3.2.2.3. Recuperarea potențialului creativ al paradoxului.....	126
3.2.2.4. Logicile polivalente și principiul terțului inclus	132

3.2.2.5. Epistemologia și logica lui Ștefan Lupașcu ..	135
3.2.2.6. Viziunea transdisciplinară a lui Basarab Nicolescu.....	144
3.2.2.7. Despre dimensiunea antinomică a adevărului uman	147
3.2.3. Rațiunea autonomă nu poate ajunge la adevărul uman	153
3.2.4. Spre o metodă specifică a dialogului știință-teologie ortodoxă	157
3.2.4.1. Credința	157
3.2.4.2. Rațiunea înduhovnicită	159
3.2.4.3. Gândirea antinomică	164
3.2.4.4. Dobândirea „transfigurării epistemologice”	165
3.2.5. Metoda apodictică bazată pe logica antinomică...	168

**Partea a II-a – RAȚIUNE ȘI CREDINȚĂ
ÎN CERCETAREA ECONOMICĂ** 169

Capitolul 4 – Dialogul dintre economie și teologie.....	171
4.1. Punerea problemei	171
4.2. Despre tipologia relațiilor dintre teoria economică și gândirea teologică	174
4.2.1. Cercetări inițiate de economiști.....	174
4.2.1.1. Economia religioasă.....	175
4.2.1.2. Teoria economică a religiei	183
4.2.2. Cercetări inițiate de teologi	187
4.2.2.1. Teologia eliberării	192
4.2.2.2. Personalismul economic	194

Capitolul 5 – Urcușul duhovnicesc al gândirii economice	
spre întâlnirea cu gândirea patristică	223
5.1. Punerea problemei	223
5.2. Treapta întâi a urcușului: teoria economică cu infuzie teologică	226
5.2.1. Economia văzută prin lentilele credinței	228
5.2.2. Studiu de caz. Procesul economic și entropia – viziunea integratoare adusă de teologia ortodoxă	229
5.2.2.1. Despre viziunea mecanicistă a teoriei economice neoclasice	229
5.2.2.2. Despre „roadele” viziunii mecaniciste ...	232
5.2.2.3. Prăbușirea dogmei mecaniciste a fizicii clasice	238
5.2.2.4. Despre natura entropică a procesului economic	241
5.2.2.5. Perspectiva teologiei ortodoxe asupra relației om-natură	246
5.2.2.6. În loc de concluzii	260
5.3. Treapta a doua a urcușului: economia harică	261
5.3.1. Succinte considerente preliminare.....	261
5.3.2. Prima fază a transfigurării: endogenizarea adevărului revelat	264
5.3.2.1. Pasul întâi	264
5.3.2.2. Pasul al doilea	308
5.3.2.3. Pasul al treilea	325
5.3.3. A doua fază a transfigurării: re-axiomatizarea antinomică	337
5.3.3.1. Metoda apodictică și cercetarea economică	337

5.3.3.2. Precizări metodologice.....	341
5.3.3.3. Configurarea texturii de conexiuni.....	346
5.3.3.4. Re-axiomatizarea antinomică. O aplicație ilustrativă	380
5.3.4. A treia fază a transfigurării: economia asistată de har	393
5.3.4.1. Prolegomene	393
5.3.4.2. Transfigurarea ca dez-văluire	394
5.3.4.3. Transfigurarea ca recuperare	396
5.3.4.4. Despre „persoană” în analiza economică harică	402
5.4. Treapta a treia a urcușului: economia profetică.....	416
5.4.1. Contextul problemei	416
5.4.2. Cunoașterea profetică	422
5.4.3. Dialogul isihast.....	429
5.4.4. Isihasmul iconomic.....	435

Partea a III-a – SPRE O SOCIETATE

ISIHAST-ICONOMICĂ	439
--------------------------------	------------

Capitolul 6 – Proasta rânduială a treburilor economice

din zilele noastre	441
6.1. Despre vrăjmășia economiei contemporane	442
6.2. Natura pervertită a Statului.....	447
6.3. Despre cum lucrează în lume „taina fărădelegii” economice.....	464

Capitolul 7 – Preferința pentru Stat ca patimă

duhovnicească	469
7.1. Palierul ontologiei sociale	473

7.2. Palierul psihologiei umane	475
7.3. Palierul teologiei ortodoxe	477
7.4. „Limpezirea apelor” adusă de teologia ortodoxă	485
7.5. Isihasmul iconomic ca leac duhovnicesc pentru patimia statolatriciei	486
Capitolul 8 – Isihasmul iconomic pus în lucrare.....	489
8.1. Isihasmul iconomic mai presus de fire (ceresc).....	489
8.2. Isihasmul iconomic conform firii (omenesc).....	491
8.2.1. Problema proprietății.....	492
8.2.2. Spre un profil duhovnicesc al omului de afaceri ..	495
8.2.3. Creșterea economică.....	499
8.2.4. Puterea politică	500
8.2.5. Clasa conducătoare.....	505
În loc de încheiere	507

Capitolul 1

Succintă perspectivă istorică privind dialogul știință-teologie

1.1. Punerea problemei

Însoțirea dintre rațiunea științifică și credința religioasă își are legitimitatea în realitatea istoric atestată a faptului că, încă de la originile sale – prin însăși zestrea genetică pe care a primit-o la nașterea sa –, *rațiunea științifică s-a asociat cu credința religioasă* în efortul ei de cunoaștere a realității. Acest lucru a fost posibil întrucât există o putință naturală de cunoaștere rațională (afirmativă și negativă) a lui Dumnezeu *prin deducție*, în calitate de cauză a lumii, investit cu atribute asemănătoare ei. Cunoașterea afirmativ – și negativ-rațională este legată întotdeauna de lume, atât afirmațiile, cât și negațiile intelectuale având o bază într-o experiență a lucrărilor lui Dumnezeu în lume. Astfel, „*urmând dovezile naturale, ne este evident și nouă Cel ce le-a creat pe toate cele făcute, le mișcă și le*

*conservă, chiar dacă nu-L putem cuprinde cu gândirea (înțelegerea) noastră rațională naturală*¹⁰.

Problema este însă aceea că, la scara istoriei, însoțirea dintre rațiune și credință a urmat o cale extrem de sinuoasă, ea putând fi caracterizată destul de bine, credem noi, în termenii unei *sui-generis* parabole a „Întoarcerii fiicei risipitoare”: astfel, născută în sânul filosofiei naturale, odată cu metafizica (sec. al VI-lea î.Hr.), știința a crescut și s-a dezvoltat pentru o lungă perioadă de timp (până spre începutul sec. al V-lea d.Hr.) într-o strânsă legătură cu credința religioasă. Moment după care primele semne ale emancipării și separării ei de reflecția teologică au evoluat treptat și au ajuns să se contureze în timp tot mai pregnant de-a lungul Renașterii și Reformei, ca demers rațional-științific autonom și de-sine-stătător, pentru ca odată cu Iluminismul (sec. XVII-XVIII) acest demers să se afirme ca un veritabil proces de secularizare a științei, ce își atinge apogeul negării și conflictualității cu credința religioasă în cursul secolului al XIX-lea și a celei mai mari părți din secolul al XX-lea sub „chipul” scepticismului științific modern (scientist, materialist și reduționist), ultimele două decenii ale secolului ce a trecut instituindu-se însă ca martore ale „Întoarcerii fiicei risipitoare” la matca originară, această perioadă din urmă fiind cea în care „o nouă știință” privește din nou spre, și se apropie de, reflecția teologică, re-legitimizând o serie de problematizări comune cu aceasta, în cadrul unui domeniu nou de investigație, denumit Știință și Religie.

Explicația acestei evoluții atât de sinuoase stă în aceea că putința naturală de cunoaștere rațională a lui Dumnezeu prin deducție

¹⁰ Pr. Dumitru Stăniloae (1978), *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (EIBMBOR), pp. 138, 115, 117.

se menține foarte anevoie în afara Revelației supranaturale și a harului¹¹. Decurge de aici **o anume ambiguitate** a cunoașterii raționale naturale; astfel, chiar dacă ce spune gândirea naturală despre Dumnezeu nu este cu totul adecvat – întrucât cunoașterea rațională naturală nu face uz de conținutul Revelației –, totuși ea nu spune ceva contrar lui Dumnezeu. Faptul că nu spune ceva contrar lui Dumnezeu arată că gândirea rațională naturală **este chemată la împlinirea ei prin înălțarea** la părtășirea de Revelația supranaturală. Iar faptul că, pe de altă parte, ceea ce spune ea despre Dumnezeu nu este cu totul adecvat, arată că gândirea rațională naturală **este totodată ispitită spre căderea** în excesul de raționalitate.

1.2. Despre „tiparele de asociere” dintre rațiune și credință

Istoria mărturisește că, atât în vremurile originare ale științei elenistice, cât și în cele ulterioare ale științei arabe, însoțirea dintre rațiune și credință a îmbrăcat predominant forma unui **tipar nativ de asociere instabilă** între ele, centrat pe cunoașterea rațională naturală. Este vorba despre o asociere instabilă întrucât, în cadrul acestui tipar, se regăsesc cele două tendințe contradictorii, respectiv, atât chemarea spre înălțarea la Revelația supranaturală, cât și ispita căderii în exacerbarea rațiunii. Putința înălțării la primirea Revelației stă în aceea că gândirea rațională naturală nu numai că recunoaște existența lui Dumnezeu, dar susține și că sufletul omenesc se poate înălța la cunoașterea lui Dumnezeu. Pe de altă parte, simultana puțință a căderii ei în excesul de raționalitate stă în aceea că ea

¹¹ Pr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 138.

concepe omul ca fiind asemenea lui Dumnezeu, considerând că Dumnezeu poate fi descoperit și înțeles de rațiunea umană numai și prin simpla forță de gândire rațională a minții, iar omul poate accede la lumea divină prin propriile sale eforturi, în mod rațional și ordonat.

Mărturie în acest sens stă, cum spuneam mai sus, însăși evoluția științei de-a lungul perioadei sale elenistice de dezvoltare [secolul al VI-lea î.Hr.– secolul al V-lea d.Hr.]. Este perioada în care cunoașterea bazată pe rațiunea științifică s-a însoțit cu cunoașterea bazată pe credința religioasă *predominant* în cadrul unui „*tipar de asociere*” axat pe rațiunea naturală. Ca atare, convingerea că Dumnezeu poate fi descoperit de rațiunea umană prin forța de gândire rațională a minții, iar omul poate accede la lumea divină prin propriile sale eforturi, în mod rațional și ordonat, i-a însoțit pe marii gânditori eleni post-socratici (Platon și Aristotel), pe neo-platonicienii secolelor I și al II-lea, pe gnosticii platonicieni ai secolului al II-lea, pe gânditorii păgâni ai secolului al III-lea convertiți la creștinism (Clement din Alexandria), dar și pe gânditorii musulmani mutaziliți (Al-Karabisi). Toți aceștia au îmbrățișat sisteme de gândire care au optat aproape în totalitate pentru grade diferite de exacerbare a raționalității de inspirație platoniciană (mai ales) în detrimentul interogației metafizice, al fiorului revelației transcendente. Sunt sisteme în cadrul cărora însoțirea dintre rațiune și credință în absența Revelației și-a dovedit din plin instabilitatea și fragilitatea, ele constituindu-se în veritabile prime semnale ale viitoarei emancipări și separări a științei de religie. Aproximativ aceeași configurație a caracterizat relația dintre rațiune și credință și în cursul perioadei arabe a dezvoltării cunoașterii științifice, de-a lungul și chiar ulterior perioadei de întretăiere dintre Antichitatea târzie și Evul Mediu timpuriu (secolele V-XII). În acest sens, este de arătat faptul că